

Rousseaun kirje Voltairelle kaitselmuksesta

18. elokuuta 1756

Hyvä herra, kaksi viimeisintä runoanne¹ ovat saapuneet yksinäisyyteeni, & vaikka ystäväni tuntevatkin kirjoituksianne kohtaan tuntemani rakkauden, en tiedä mistä runonne saatoivat saapua luokseni, elleivät sitten teiltä. Löysin niistä opineisuuden mielihyvän ja tunnistin niistä mestarin kädenjäljen: niinpä luulenkin, että minun on kiitettävä teitä sekä lähettämätänne kappaleesta että teoksestanne. En väitä, että kaikki runoissanne miellyttää minua yhtä paljon, mutta niissä olevat asiat, jotka haavoittavat minua, vain herättävät minussa enemmän luottamusta niitä asioita kohtaan, jotka ihastuttavat minua; minulle ei ole aina tuskatonta puolustaa järkeäni runoutenne suloja vastaan, mutta pakottaudun olemaan ihailematta aivan kaikkea teoksissanne, jotta ihailustani tulisi enemmän teostenne arvoista.

Teen vielä enemmän: kerron teille kursailematta en kau-neudesta, jonka uskoin kahdesta runostanne aistivani, olen tehtävään näet kammottavan laiska, enkä edes puutteista, joita minua taitavimmat ihmiset kenties runoissanne havaitsivat, vaan harmeista, jotka tällä hetkellä häiritsevät mieltymystäni opetuksiinne, ja sanon teille vielä, että lisäksi harmiani pehmensi ensimmäinen lukukerta, jolloin sydämeni kuunteli ahnaasti teidän sydäntänne rakastaen teitä kuin veljeäni, kunnioittaen teitä kuin mestariäni, ja imarrellen vielä

itseäni siitä, että tunnistitte aikomuksistani suoraselkäisen sielun rehellisyyden ja puheistani äänensävyyn, jolla totuuden ystävä puhuu filosofille. Sitä paitsi mitä enemmän toinen runonne minua ihastuttaa, sitä vapaammin otan kantaa ensimmäistä vastaan, sillä jos te ette ole pelännyt asettua itseänne vastaan, miksi minä pelkäisin olevani samaa mieltä kuin te? Minun pitää uskoa, ettette te pidä kovinkaan tiukasti kiinni niistä tuntemuksista, jotka kumoatte niin taitavasti.

Kaikki moitteeni kohdistuvat siis *Runoonne Lissabonin katastrofista*, koska odotin tapahtuman vaikutuksia enemmän ihmiskunnan arvoisiksi kuin niitä, joita se teissä tuntuu herättäneen. Syytätte Popea ja Leibnizia siitä, että he loukkaavat onnettomuuksemme sanoessaan kaiken olevan hyvin, ja korostatte kurjuuksiemme taulua niin paljon, että se jää mieleen kuin poltettuna: toivomieni lohdutusten sijasta te vain massennatte minua; tekisi mieli sanoa, että pelkäätte etten itse näe kuinka onneton olen, ja uskotte, siltä näyttää, rauhoittavanne minua paljonkin todistamalla kaiken olevan huonosti.

Älkää erehtykö, hyvä herra, tapahtuu täysin päinvastoin kuin te aiotte. Se optimisismi, jota te pidätte niin julmana, kuitenkin lohduttaa minua niissä tuskissa, jotka te maalaatte sietämättömiksi. Popen runo² lieventää vaivojani ja tuo minulle pitkämielisyyttä, teidän runonne taas hapantaa tuskiani, kiihottaa minut valituksiin ja riistää minut tyystin järkkyyneen toivon ulkopuolelle; se tekee minusta epätoi-

voisen. Rauhoittakaa minua myllertävä hämmennys, joka johtuu siitä oudosta vastakohtaisuudesta, mikä vallitsee teidän todistamanne ja minun kokemani välillä, ja kertokaa minulle, kuka käyttää väärin tunnetta tai järkeä.

”Ihminen, ole pitkämielinen”, sanovat Pope ja Leibniz minulle, ”vaikeutesi ovat välttämätön seuraus luonnostasi ja tämän maailmankaikkeuden rakenteesta. Sitä hallitseva ikuinen ja hyväatekevä olento on tahtonut taata sen sinulle: kaikista mahdollisista talouksista hän valitsi sen, joka yhdisti vähimmän pahan suurimpaan hyvään, tai sanoaksemme asian vielä julmemmin, jos pakko on: hän ei tehnyt paremmin, koska hän ei voinut tehdä paremmin.”

Mitä teidän runonne sanoo minulle nyt? ”Kärsi ikuisesti, onneton. Jos on olemassa Jumala, joka on luonut sinut, hän on epäilemättä kaikkivaltias; hän voisi estää kaikki vaikeutesi; älä siis koskaan toivo niiden päättyvän; sillä ei voi nähdä miksi sinä olet olemassa, ellet sitten kärsiäksesi ja kuollaksesi.” En tiedä miten tällainen oppi voisi olla lohduttavampaa kuin optimismi tai itse fatalismi: tunnustan, että minusta se vaikuttaa vielä manikeismiäkin julmemmalta. Jos pahan alkuperän aiheuttama riesa pakotti teidät muuttamaan yhtä Jumalan täydellisyyksistä, miksi oikeutatte hänen valtansa hänen hyvytensä kustannuksella?

Jos on valittava kahden virheen väliltä, pidän vielä enemmän ensimmäisestä.

Hyvä herra, te ette tahdo, että teidän teostanne pidetään kaitselmusta vastaan suunnattuna runona, ja minä varon kyllä antamasta sille sellaista nimeä, vaikka te olettekin kutsunut ihmislajin vastaiseksi kirjaksi kirjoitusta, jossa puolustin ihmiskunnan asiaa sitä itseään vastaan³. Tiedän, millainen erottelu on tehtävä kirjailijan aikomusten ja hänen opistaan mahdollisesti vedettävien johtopäätösten välille. Oikeudenmukainen itsepuolustus kuitenkin velvoittaa minut huomauttamaan teille, että maalatessani inhimillisen kurjuuden määränpäni oli anteeksiannettava ja jopa kiitosta ansaitseva, niin ainakin uskon; osoitin nimittäin ihmisille miten he luovat onnettomuutensa itse, ja niin ollen miten he voisivat välttää ne.

En näe, että moraalisen pahan lähdeä voitaisiin etsiä muualta kuin vapaasta ja edistyneestä, mutta silti turmeltuneesta ihmisestä; ja mitä tulee fyysisiin vaipeihin, niin jos aistiva ja järkähtämätön materia on ristiriita, kuten minusta näyttää, ne ovat väistämättömiä jokaisessa järjestelmässä johon ihminen kuuluu, ja silloin kysymys ei lainkaan ole siitä, miksi ihminen ei ole täydellisen onnellinen, vaan siitä, miksi hän on olemassa. Lisäksi uskon osoittaneeni, että lukuunottamatta kuolemaa, joka on paha melkein ainoastaan valmistelujensa ansiosta, useimmat fyysiset vaivamme ovat nekin omaa työtämme. Pysyäkseen Lissabonin antamassa aiheessa: myöntäkää, esimerkiksi, että luonto ei lainkaan olisi koonnut sinne kahtakymmentätuhatta kuusi- tai seitsenkerroksista taloa, ja jos tuon suuren kaupungin asukkaat olisivat olleet tasaisemmin hajaantuneina ja asuneet keveämmin, vahinko olisi ollut paljon pienempi ja kenties olematon. Kaikki olisivat paenneet ensimmäisen järjestyksen tullessa, ja seuraavana päivänä heidät olisi nähty kahdenkymmenen peninkulman päässä Lissabonista yhtä iloisina kuin mitään

ei olisi tapahtunut. Mutta pitää jäädä, ryhtyä itsepäisiin toimiin, asettua alttiiksi uusille vavistuksille, koska se, minkä joutuu jättämään, on tärkeämpää kuin se, minkä voi viedä mukanaan. Moniko onneton tuhoutui tuossa katastrofissa, koska yksi tahtoi ottaa mukaan vaatteensa, toinen paperinsa, kolmas rahansa? Eikö tiedetä, että elävästä itsestä on tullut jokaiselle ihmiselle itsensä merkityksettömän osa; ja että sitä ei maksa vaivaa pelastaa, kun on menettänyt kaiken muun?

Te olisitte tahtonut – ja kukapa ei olisi tahtonut! – että maanjäristys olisi tapahtunut keskellä autiomaata mielummin kuin Lissabonissa. Mutta voiko epäillä, ettei maanjäristyksiä tapahdu myös autiomaissa? Me emme vain lainkaan puhu niistä, koska ne eivät tee mitään pahaa kaupunkien herroille, ainoille ihmisille jotka otamme lukuun. Ne tekevät vain vähän vahinkoa myös eläimille tai villeille, jotka hajanaisina asuvat noissa kaukaisissa paikoissa, ja jotka eivät pelkää kattojen romahtamista eivätkä talojen murskaantumista. Mutta mitä sellainen etuoikeus merkitsisi? Tarkoitaisiko se sitä, että maailman järjestyksen pitäisi muuttua meidän oikkujemme mukaan, että luonnon pitäisi alistua meidän laeillemme, ja että kieltäksimme luontoa aiheuttamasta maanjäristystä jossakin paikassa meidän tarvitsisi vain rakentaa sinne kaupunki?

On tapahtumia, jotka iskevät meihin enemmän tai vähemmän sen mukaan, miltä puolelta niitä tarkastellaan, ja jotka menettävät paljon ensinäkemältä herättämästään kauhusta, kun niitä uskaltaudutaan tarkastelemaan läheltä. Opin tämän *Zadigista*⁴, ja luonto vakuuttaa minulle päivä päivän jälkeen, että äkillinen kuolema ei aina ole todellinen paha, ja että joskus se voi olla suhteellinen hyvä. Monet tuon onnetoman kaupungin raunioiden alle

murskautuneet ihmiset epäilemättä välttivät suuremman onnettomuuden, ja vaikka tällainen kuvaus on koskettava ja runoutta ruokkiva, ei ole varmaa, että yksikään näistä epäonnista olisi kärsinyt enemmän kuin jos hän olisi saanut odottaa pitkään ja ahdistuneena kuolemaa, joka nyt yllätti hänet. Onko surullisempaa loppua kuin kuolevalle, jota kidutetaan hyödyttömällä hoidolla, jonka notaari ja perilliset eivät anna hengittää, jonka lääkärit murhaavat mielensä mukaan omaan vuoteeseensa ja jonka barbariset papit taitavasti panevat ahmimaan kuolemaa? Omasta puolestani näen kaikkialla, että vaikeudet, joille luonto alistaa meidät, ovat paljon vähemmän julmia kuin ne, jotka itse mielellämme niihin lisäämme.

Mutta miten nerokkaita olemmekin vaivojemme lietsomisessa kauniiden instituutioidemme voimin, emme ole toistaiseksi onnistuneet tulemaan niin täydellisiksi, että yleisesti pitäisimme elämää taakkana ja ajattelisimme olemattomuuden paremmaksi kuin olemisen, minkä ajatuksen myötä lannistuminen & epätoivo olisivat pian vallanneet suurimman osan ihmisistä, eikä ihmiskunta olisi voinut säilyä pitkään. Mutta jos meidän on parempi olla kuin olla olematta, se riittää oikeuttamaan meidän olemassaolomme, vaikka meillä ei ole mitään vahingonkorvausta odotettavana vaikeuksilta, jotka joudumme kärsimään, ja vaikka nämä vaikeudet olisivat yhtä suuria kuin millaisiksi te ne maa-

”Omasta puolestani näen kaikkialla, että vaikeudet, joille luonto alistaa meidät, ovat paljon vähemmän julmia kuin ne, jotka itse mielellämme niihin lisäämme.”

laatte: tässä asiassa ihmisiltä on kuitenkin vaikea löytää vilpittömyyttä ja filosofeilta hyviä laskelmia, koska nämä hyvyksiä ja vaivoja vertaillessaan unohtavat aina olemassaolon suloisen mielihyvän, joka on kaikista muista tuntemuksista riippumaton, ja turhamainen kuoleman halveksiminen taas panee toiset panettelemaan elämää; he ovat melkein kuin naisia, joilla on tahrainen hame ja sakset, ja jotka ovat rakastavinaan reikiä enemmän kuin tahroja.

Te ajattelette Erasmuksen tavoin, että harvat ihmiset tahtoisivat syntyä uudelleen samoihin olosuhteisiin joissa he elivät; mutta joku pitää kauppatavaraansa kovin kalliina, ja alentaisi hintaansa paljon, jos hänellä olisi jokin toivo saattaa kauppa loppuun. Sitä paitsi, hyvä herra, keitä minun pitää uskoa teidän haastatellen tästä asiasta? Rikkaita, kenties; vääristä iloista kylläisiä, mutta todellisista iloista tietämättömiä; aina elämään ikävystyneitä ja aina sen menettämisen pelosta vapisevia: ehkä kirjailijoita, kaikista ihmisistä paikallaanpysyvimpiä, sairaalloisimpia, miettiväisimpiä ja niin ollen kaikkein onnettomimpia. Tahdotteko löytää paremmin kokoonpantuja tai ainakin yleensä rehellisempiä ihmisiä, heitä nimittäin pitäisi haastatella ensisijaisesti, koska he muodostavat suurimman ryhmän? Haastatelkaa rehellistä porvaria, joka on viettänyt näkymätöntä ja rauhallista elämää vailla hankkeita ja kunnianhimoa; tai vaikkapa talonpoikaa, ei tosin Ranskassa, missä teeskennellään että talonpojat täytyy panna kuolemaan kurjuudessa jotta he saisivat teidät elämään, vaan esimerkiksi siinä maassa jossa te olette, tai yleisesti ottaen missä tahansa vapaassa maassa. Uskallan esittää tosiasiaksi, ettei ylä-Valais'ssa ole ehkä yhtään vuoristolaista, joka olisi tyytymätön lähes automaattiseen elämäänsä, ja joka mielellään suostuisi jopa paratiisiin sijasta syntymään lakkaamatta uudelleen ja elämään siten alituisesti. Nämä erot saavat minut uskomaan, että elämän käyttäminen väärin saa usein meidät kokemaan sen taakaksi, ja minulla on huonompi mielipide siitä, joka on suuttunut siksi että on elänyt, kuin siitä, joka voi sanoa Caton tavoin: *Nec me vixisse penitet, quoniam ita vixi, ut frustra me natum non existitem.* Tämä ei estä sitä, etteikö viisas voisi joskus häipyä vapaaehtoisesti, vailla mutinaa ja epätoivoa, kun luonto tai onni tuo hänelle selvästi taivaan käskyn. Mutta asioiden tavallisen kulun mukaan ihmiselämä ei ole pelkkää huonoa nykyhetkeä, vaikka siihen onkin kylvetty joitain vaikeuksia; ja vaikka kuoleminen ei aina olekaan paha, eläminen on sitä hyvin harvoin.

Erilaiset tapamme ajatella näitä seikkoja opettavat minulle, miksi monet teidän todistuksistanne eivät ole minusta kovinkaan vakuuttavia; sillä tiedän kyllä, miten paljon paremmin inhimillinen järki tarttuu mielipiteidemme muottiin kuin totuuden muottiin, ja että kahden vastakkaisia mielipiteitä edustavan miehen välillä se, minkä toinen luulee todistaneensa, on usein toiselle pelkkä sofismi.

Kun esimerkiksi hyökkäätte Popen niin hyvin kuvaamaa olentojen ketjua vastaan, sanotte ettei ole totta, että jos maailmasta riistettäisiin yksi atomi, maailma ei voisi säilyä. Lainaatte asiasta herra de Crousazi⁵ ja lisäätte sitten, ettei luonto ole alistunut millekään tarkalle mitalle eikä millekään

tarkalle muodolle: ettei yksikään planeetta liiku ehdottoman säännöllisessä kaaressa; ettei minkään tunnetun olennon hahmo ole tarkalleen matemaattinen; ettei mihinkään toimeen vaadita täsmällisen tarkkaa määrää; että luonto ei toimi koskaan ankarasti; että niinpä ei ole mitään syytä vakuuttaa, että yksi atomi vähemmän maan päällä olisi maan tuhoutumisen syy. Tunnustan teille, hyvä herra, että kaikessa tässä minuun iskee enemmän väittämisen kuin järkeilyn voima, ja että tässä tapauksessa taipuisin luottavaisemmin auktoriteettinne kuin todisteittenne edessä.

Mitä herra de Crousaziin tulee, en ole lainkaan lukenut hänen Popea vastaan suuntaamaansa kirjoitusta, ja en siis kenties voi ymmärtää häntä; mutta on täysin varmaa, etten taivu hänen kohdallaan sille, minkä olen teissä haastanut, ja että minulla on yhtä vähän uskoa hänen auktoriteettiinsa kuin hänen todistuksiinsakin. Kaukana siitä, että ajattelisin, ettei luonto lainkaan ole määrien ja hahmojen alamainen: uskon pikemminkin päinvastoin, että se ainoana seuraa tätä tarkkuutta ankarasti, koska se ainoana osaa verrata päämääriään ja keinojaan tarkasti ja mitata voimaa vastukseen. Mitä taas tulee noihin luuloteltuihin epäsäännöllisyyksiin, voidaanko epäillä, ettei niillä kaikilla ole fyysisistä syytään, ja riittäkö se, ettei niitä havaitse, niiden olemassaolon kieltämiseen? Nämä näennäiset säännöttömyydet johtuvat epäilemättä joistakin meille tuntemattomista laeista, joita luonto seuraa yhtä uskollisesti kuin meidän tuntemiamme; ne johtuvat jostakin agentista, jota me emme havaitse, ja jonka esteellä tai kilvoittelulla on määrität kaikissa toimissaan; muuten pitäisi sanoa suoraan, että on periaatteettomia toimia ja seurauksia ilman syytä; sellainen kuvottaa koko filosofiaa.

Olettakaamme kahden punnuksen olevan tasapainossa, mutta silti eri painoisia: lisättäköön pienempään se määrä, jolla niiden paino eroaa. Silloin punnukset joko jäävät tasapainoon, ja meillä on syy ilman seurausta, tai sitten tasapaino järkkyy, ja meillä on seuraus ilman syytä; mutta jos punnukset olisivat rautaa, ja toisen alla olisi piilossa magneetinjyvä, luonnon tarkkuus veisi niiltä silloin näennäisen tarkkuuden, ja tarkkuuden voimasta se näyttäisi puuttuvan. Fyysisessä maailmassa ei ole mitään hahmoa, tointa tai lakia, johon ei voitaisi soveltaa vastaavaa esimerkkiä kuin juuri painovoimasta esittämäni.

Te sanotte, ettei mikään tunnettu olento ole hahmoltaan tarkan matemaattinen. Kysyn teiltä, hyvä herra, onko olemassa mahdollista hahmoa, joka ei olisi mahdollinen, ja eikö kaikkein kummallisinkin kaari ole luonnon silmissä yhtä säännöllinen kuin ympyrä on meidän silmissämme täydellinen. Luulen, sitä paitsi, että jos jokin kappale voisi olla tällä tavoin säännöllinen, se voisi olla vain maailmankaikkeus itse, kun se kuvitellaan täydeksi ja rajalliseksi; sillä matemaattiset hahmot eivät ole kuin abstraktioita, ne ovat suhteessa vain itseensä toisin kuin kaikki luonnolliset kappaleet, jotka ovat suhteessa toisiinsa kappaleisiin ja niitä muutteleviin liikkeisiin; täten ei siis todistettaisi mitään luonnon tarkkuutta vastaan, mutta kuitenkin olisimme yhtä mieltä siitä, miten te ymmärrätte sanan tarkkuus.

Erottatte tapahtumat joilla on seurauksia niistä tapahtumista, joilla niitä ei lainkaan ole: epäilen tällaisen erotelun pitävyyttä. Jokaisella tapahtumalla näyttää minusta välttämättä olevan jokin moraalinen tai fyysinen tai näistä yhdistetty vaikutus, mutta sitä ei vain aina havaita, koska tapahtumien polveutumista on vielä vaikeampi seurata kuin ihmisten. Koska yleensä ei pidä etsiä merkittävämpiä seurauksia kuin ne tuottavat tapahtumat, syiden pienuus tekee usein tutkimuksesta naurettavaa, vaikka seuraukset olisivatkin varmoja, ja monasti myös useat tuskin havaittavat seuraukset liittyvät yhteen ja tuottavat huomattavan tapahtuman. Lisätkää, että sellaisella seurauksella on kyllä paikka, vaikka se toimiikin sen kappaleen ulkopuolella, joka sen on tuottanut. Niinpä katettujen vaunujen nostattama tomu ei mahda mitään vaunujen kululle tai vaikuta maailman kulkuun: vaan koska maailmankaikkeudelle mikään ei ole vierasta, kaikki mikä siinä tapahtuu, vaikuttaa väistämättä itse maailmankaikkeuteen.

Niinpä, hyvä herra, esimerkinne ovat minusta keinoitekoisia ja epävakuuttavia. Näen tuhat uskottavaa syytä siihen, ettei Euroopalle ollut yhdentekevää, oliko Burgundin kruununperijä tietynä päivänä hyvin tai huonosti kammattu, eikä Rooman kohtalolle, että Caesar käänsi silmänsä oikealle ja vasemmalle ja sylkäisi kumpaankin suuntaan ennen kuin meni senaattiin sinä päivänä jona häntä siellä rangaistiin. Sanalla sanoen, muistellen Pascalin mainitsemaa esimerkkiä hiekanjyvistä⁶, olen jossakin suhteessa samaa mieltä kuin teidän bramiininne, ja miten asioita tarkistellaankin, niin vaikka kaikilla tapahtumilla ei olekaan aistittavia syitä, minusta näyttää olevan kiistämätöntä, että kaikilla on todellisia syitä, joiden langan ihmisen mieli kadottaa helposti, mutta joita luonto ei koskaan sekoita.

Te sanotte todistetun, että taivaankappaleet kiertävät kulkuun tilassa, joka ei tee vastarintaa. Se oli varmasti oikein hyvä asia todistaa; mutta tietämättömien tavan mukaan en juurikaan usko todistuksiin, jotka ylittävät käsityskyyni. Luulenpa, että tämän todistuksen rakentamiseksi oli järjkeilyt osapuilleen seuraavalla tavalla. Kun tietynlainen voima toimii tietynlaisen lain mukaan, sen pitää antaa tähdille tietynlainen liike vastusta tekemättömässä ympäristössä: tähdet kuitenkin liikkuvat juuri lasketulla tavalla; niinpä vastusta ei lainkaan ole. Mutta kuka voi tietää, onko todellista lakia lukuunottamatta ehkä miljoona muuta mahdollista lakia, joiden mukaan samat liikkeet selittyisivät vielä paremmin nesteellä kuin tällaisella tyhjiöllä? Eikö tyhjiyden kammon avulla pitkään selitetty seuraukset, jotka sittemmin on pantu ilman toiminnan vastuulle? Kun uudet kokeet myöhemmin tuhosivat tyhjiyden kammon, eikö kaikki ollut sitten täynnä? Eikö tyhjiötä palautettu sitten voimaan uusilla laskelmilla? Kuka vastaa meille, ettei vielä tarkempi järjestelmä puolestaan kumoa sitä? Jättäkäämme luvuttomat vaikeudet, jotka valon ja valaistun avaruuden luonto kenties tuottaa fyysikolle; mutta uskotteko todellakin, että Bayle, jonka viisautta ja mielipiteiden maltillisuutta ihailen kuten tekin, olisi pitänyt mielipidettänne todistettuna? Yleisesti ottaen näyttää siltä, että skeptikot hairahtuvat hieman heti kun he omak-

suvat dogmaattisen äänensävyyn, ja että heidän pitäisi käyttää sanaa ”todistaminen” raittiimmin kuin kenenkään muun. Onko niin monien asioiden vakuuttaminen keino tulla uskotuksi silloin, kun ylpeilee sillä, ettei tiedä mitään?

Muuten, hyvä herra, olette kyllä tehnyt erittäin hyvän korjauksen Popen järjestelmään huomauttaessanne, ettei luotujen ja luoja välillä ole mitään suhteellista asteikkaa, ja että jos luotujen olentojen ketju päättyy Jumalaan, johtuu se siitä, että hän pitää siitä kiinni, ei siitä, että se päättyisi häneen.

Siitä, että kokonaisuuden hyvä on parempi kuin sen osan, panette miehen sanomaan: *Minun pitää olla yhtä rakas herralleni, minun, ajattelevan ja tuntevan olennon, kuin planeetat, jotka eivät ehkä tunne mitään.* On selvää, että aineellisen maailmankaikkeuden ei pidä olla luojalleen rakkaampi kuin ainoan ajattelevan ja tuntevan olennon: mutta tämän maailmankaikkeuden järjestelmän, joka tuottaa, säilyttää ja pitää hengissä kaikki ajattelevat ja tuntevat olennot, pitää olla hänelle rakkaampi kuin ainoankaan näistä olennoista. Hän voi siis hyvydestään huolimatta tai pikemminkin juuri hyvyyttään uhrata osan yksilöiden onnesta kokonaisuuden säilyttääkseen. Uskon ja toivon olevani Jumalan silmissä

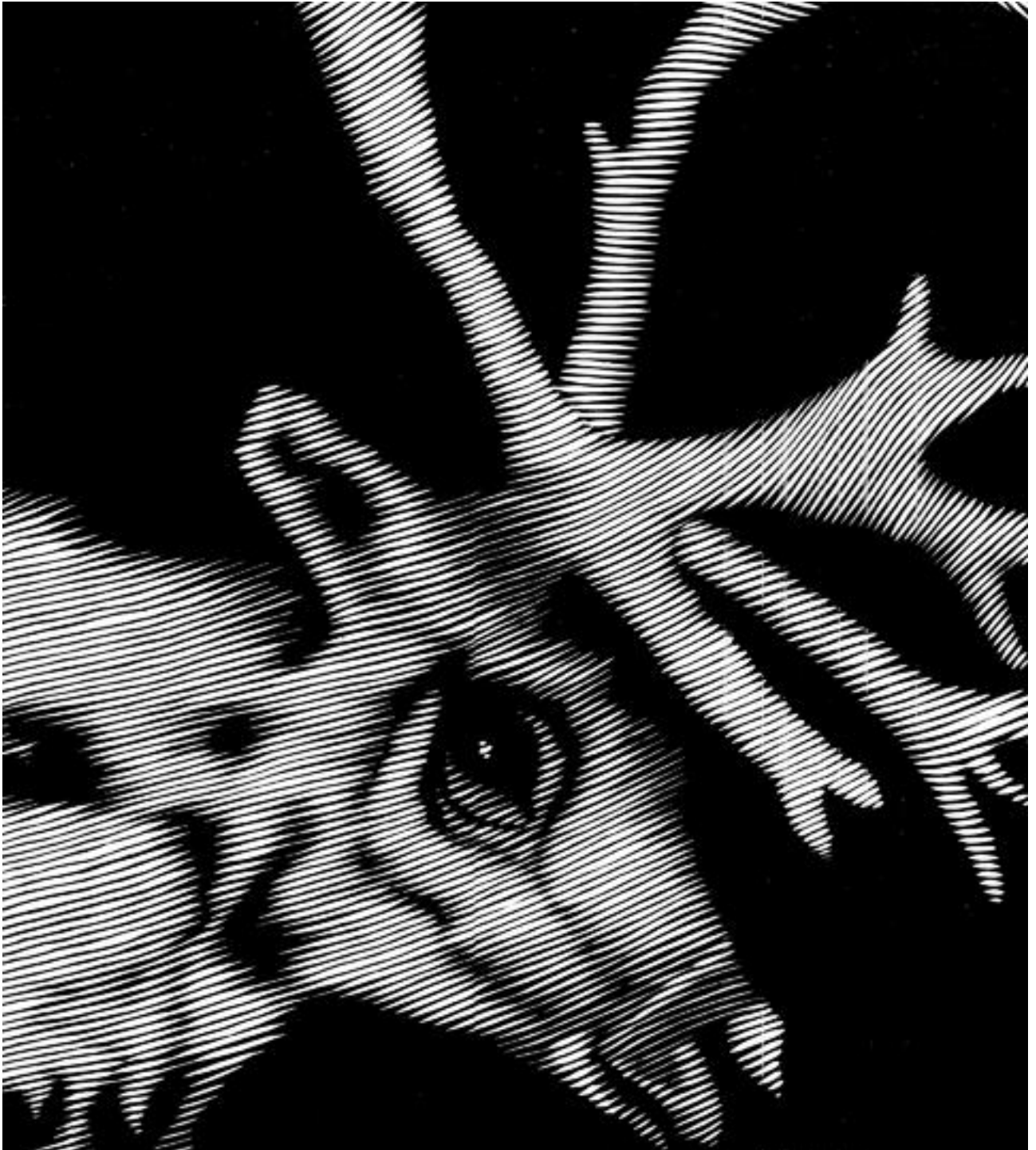
«Jokaisella tapahtumalla näyttää minusta välttämättä olevan jokin moraalinen tai fyysinen tai näistä yhdistetty vaikutus, mutta sitä ei vain aina havaita, koska tapahtumien polveutumista on vielä vaikeampi seurata kuin ihmisten.»

arvokkaampi kuin jonkin planeetan maaperä, mutta jos planeetat ovat asutettuja, kuten on mahdollista, miksi minä olisin hänen silmissään arvokkaampi kuin kaikki Saturnuksen asukkaat? On turha yrittää tehdä näitä ajatuksia naurettaviksi, on varmaa, että kaikki analogiat puhuvat tällaisen kansoituksen puolesta, ja että ainoastaan ihmisen ylpeys on sitä vastaan. Mutta kun tällainen kansoitus oletetaan, maailmankaikkeuden säilyttäminen tuntuu olevan Jumalalle jopa moraalista, ja tuon moraalisuuden voi

kertoa asutettujen maailmojen määrällä.

Se, että ihmisen raato ruokkii matoja, susia tai kasveja, ei ole, sen myönnän, vahingonkorvausta tuon ihmisen kuolemasta; mutta jos tämän maailmankaikkeuden järjestelmässä on ihmiskunnan säilyttämiseksi välttämätöntä, että substanssi kiertää ihmisten, eläinten ja kasvien välillä, niin jonkin yksilön yksittäinen vahinko osallistuu yleiseen hyvään; minä kuolen, madot syövät minut, mutta minun veljeni ja minun lapseni elävät kuten minä elin, ja minä teen luonnon järjestyksen kautta kaikille ihmisille sen, minkä Codrus, Curtius, Leonidas, Deciukset, karthagolaisveljekset & tuhat muuta tekivät vapaaehtoisesti pienen ihmisryhmän puolesta.

Palatakseni, hyvä herra, siihen järjestelmään, jota vastaan te hyökkäätte, uskon, ettei sitä voida tarkastella asianmukaisesti erottamatta huolellisesti yksittäistä pahaa, jonka olemassaoloa ainoakaan filosofi ei ole koskaan kieltänyt, ja yleistä pahaa, jonka optimismi kieltää. Kyse ei ole sen selvittämisestä, kärsiikö jokainen meistä vai ei; vaan siitä, oliko hyvä, että maailmankaikkeus on olemassa, ja olivatko vaivamme väistämättömiä sen rakentamisessa. Niinpä näyttää siltä, että yhden seikan lisääminen tekisi proposition tarkemmaksi, ja sen sijaan että sanotaan *kaiken olevan hyvin* olisi ehkä parempi sanoa *kokonaisuus on hyvin* tai *kokonaisuuden puolesta kaikki on hyvin*. On siis aivan selvää, ettei kukaan ihminen voisi antaa suoria todisteita puolesta eikä vastaan; nämä to-

Peeter Allik, Polar Explorers I, linolevykaiverrus, 80 x 60, 1992.

disteet riippuvat nimittäin maailman rakenteen ja sen luojan määränpään täydellisestä tuntemisesta, ja sellainen tieto on kiistatta inhimillisen älyn saavuttamattomissa. Optimismin todellisia periaatteita ei voi johtaa materian ominaisuuksista eikä maailmankaikkeuden mekaniikasta, vaan ne voi ainoastaan päätellä induktiivisesti kaikkea valvovan Jumalan täydellisyyksistä; niinpä Jumalan olemassaoloa ei todisteta Popen järjestelmällä, vaan Popen järjestelmä Jumalan olemassaololla, ja on ristiriidattomasti niin, että kysymys pahan alkuperästä on johdettu kaitselmuksen kysymyksestä. Vain siksi, ettei näitä kahta kysymystä ole käsitelty paremmin, kaitselmuksesta on aina järkeilty huonosti, ja se, mikä siitä on sanottu, on suuresti hämärtänyt niitä johtopäätöksiä,

jotka voitiin vetää tästä suuresta ja lohdullisesta opinkappaleesta.

Ensimmäisinä Jumalan asian ovat turmelleet papit ja hurskaat, jotka eivät kestä sitä, että jokin tapahtuu olemassaolevan järjestyksen mukaan, vaan he panevat aina jumalallisen oikeudenmukaisuuden sekaantumaan täysin luonnolisiin tapahtumiin, ja ollakseen varmoja asiastaan he rankaisevat ja läksyttävät ilkiöitä ja koettelevat ja palkitsevat hyviä ottamatta huomioon tapahtuman hyviä tai pahoja puolia. En omasta puolestani tiedä, onko se hyvää teologiaa, mutta minusta on huono tapa järkeillä perustamalla kaitselmuksen todistukset etu- ja haittapuolille, ja panna valikoimatta kaitselmuksen vastuulle kaikki, mikä tapahtuisi myös ilman sitä.

Filosofit taas eivät tunnu minusta juurikaan järkevämiltä, kun näen heidän hyökkäävän taivasta vastaan siitä minkä suhteen he eivät ole järkkymättömiä, huutavan että kaikki on menetetty kun heidän hampaitaan särkee tai kun he ovat köyhiä tai kun heidät ryöstetään, panemaan Jumala, kuten Seneca sanoo, vastuuseen matkatavaroittensa säilymisestä. Jos jokin traaginen onnettomuus olisi tappanut Car-touchen⁷ tai Caesarin heidän lapsuudessaan, olisi sanottu: minkä rikoksen he olivat tehneet? Nämä kaksi rosvoa elivät, ja me sanomme: miksi heidän annettiin elää? Hurskas päin-vastoin sanoisi ensimmäisessä tapauksessa, että Jumala tahtoi rangaista isää riistämällä häneltä hänen lapsensa; ja toisessa tapauksessa Jumala säilytti lapsen kansan rangaistukseksi. Mitä luonto sitten on tehnytkin, hurskaiden mielestä kait-selmus on aina oikeassa, ja filosofien mielestä aina väärässä. Ehkä inhimillisten asioiden järjestyksessä ei ole väärää eikä oikeaa, koska kaikki riippuu yhteisestä laista, eikä poikkeusta tehdä kenenkään kohdalla. On uskottava, että yksittäiset ta-pahtumat täällä eivät ole mitään maailmankaikkeuden herran silmissä, että hänen kaitsemuksensa on ainoastaan universaa-linen, että hän tyytyy säilyttämään suvut ja lajit, valvomaan kokonaisuutta olematta levoton tavasta, jolla yksilöt viettävät tämän lyhyen elämän. Tarvitseeko viisaan kuninkaan, joka tahtoo jokaisen elävän valtiossaan onnellisena, selvittää, ovatko kapakat siellä hyviä? Ohikulkija mutisee yhtenä iltana kun ne ovat huonoja, ja nauraa koko elämänsä niin sopimatonta malt-tamattomuutta. *Commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi dedit.*

Näyttää siltä, että ajatellakseen tässä suhteessa oikein pitäisi tarkas-tella asioita suhteellisesti fyysisessä järjestyksessä ja absoluuttisesti mo-raalisessa järjestyksessä: niin, että suurin ajatus, jonka voin saada kaitsemuksesta, on se, että jokaisella aineellisella olennolla on parhaat mahdolliset taipumukset suhteessa kokonaisuuteen, ja jokaisella älyllisellä ja aistivalla olen-nolla parhaat mahdolliset suhteessa itseensä; toisin sanoen tämä tarkoittaa, että sille, joka aistii olemassaolonsa, on oltava parempi olla kuin olla olematta. Tätä sääntöä on sovellettava jokaisen aistivan olennon kokonaisuuteen eikä johonkin yksittäiseen hetkeen sen kestossa kuten ih-miselämässä, mikä osoittaa, miten paljon kysymys kait-selmuksesta riippuu sielun kuolemattomuutta koskevasta kysymyksestä – sielun kuolemattomuuteen minulla on onni uskoa tietäen, että järki voi epäillä sitä – ja rangais-tusten ikuisuutta koskevasta kysymyksestä, johon te, minä tai kukaan Jumalasta hyvää ajatteleva ihminen ei koskaan usko.

Jos palautan nämä erilaiset kysymykset yhteiseen peri-aatteeseensa, minusta näyttää siltä, että ne kaikki ovat suh-teessa Jumalan olemassaolon periaatteeseen. Jos Jumala on olemassa, hän on täydellinen; jos hän on täydellinen, hän on viisas, kaikkivoipa ja oikeudenmukainen; jos hän on viisas ja kaikkivoipa, kaikki on hyvin; jos hän on oikeudenmukainen ja kaikkivoipa, minun sieluni on kuolematon; jos minun sieluni on kuolematon, kolmenkymmenen vuoden elämä ei ole minulle mitään, ja maailmankaikkeuden säilymiselle se

taas on kenties välttämättömyys. Jos ensimmäinen propositio myönnetään minulle, muita ei koskaan tulla järkyttämään; jos se taas kielletään, miksi kiistellä seurauksista?

Jälkimmäinen tapaus ei koske meistä kumpaakaan. En ainakaan voi todellakaan olettaa mitään sen kaltaista puo-leltanne lukiessani teostenne kokoelmaa. Suurimmaksi osaksi ne tarjoavat minulle kaikkein suurimpia, suloisimpia ja lohduttavimpia ajatuksia jumaluudesta, ja pidän paljon enemmän teidän kaltaisestanne kristitystä kuin sorbonne-laisten⁸ kaltaisesta kristitystä.

Mitä minuun tulee, tunnustan teille rehellisesti, ettei järjen valo näytä todistaneen tässä tärkeässä kysymyksessä puolesta eikä vastaan, ja jos teisti ei perusta tuntemustaan kuin todennäköisyyksiin, vielä epätarkempi ateisti ei näytä perustavan omaansa kuin vastakkaisiin todennäköisyyksiin. Lisäksi kummankin puolen vastalauseet ovat aina ratkai-semattomia, koska ne koskevat asioita joista ihmisillä ei ole mitään todellista ideaa. Myönnän kaiken tämän, ja silti uskon Jumalaan voimakkaammin kuin yhteenkään toiseen totuuteen, koska uskominen ja uskomattomuus ovat niitä maailman asioita, jotka riippuvat minusta kaikkein vähiten;

epäilyn tila on liian väkivaltainen tila minun sielulleni; kun järkeni aal-toilee, uskoni ei voi pysytellä pitkään ilman ratkaisua, ja määräytyy ilman järkeäni; lopuksi tuhat mieliaihetta viehättää minut lohduttavimman puolelle ja lisää toivon punnuksen järjen vaakaan.

Tässä siis on totuus jonka me kumpikin jaamme ja jonka tuella huomaatte, miten helppo optimismia on puolustaa ja kaitseminen oikeuttaa, eikä teille pidä toistella kuluneita ar-gumenttejä vaan kestäviä, joita niin usein on esitetty tästä aiheesta. Mitä

tulee filosofeihin, jotka eivät ole samaa mieltä periaatteesta, niin heidän kanssaan ei lainkaan pidä kiistellä näistä asi-oista, koska siitä, mikä ei ole meille kuin tunteen todistus, ei voi tulla todistusta heille, eikä ole järjellistä puhetta sanoa ihmiselle, että teidän pitää uskoa tämä koska minä uskon niin. Heidän puolestaan ei myöskään pidä lainkaan kiistellä meidän kanssamme näistä samoista asioista, koska ne eivät ole kuin ensisijaisen proposition korollaareja, proposition, jonka rehellinen vastustaja uskaltaa tuskin asettaa heitä vastaan, ja he olisivat puolestaan väärässä jos he vaatisivat, että korollaari on todistettava heille riippumatta sen pe-rustana toimivasta propositiosta. Ajattelen, ettei heidän pidä tehdä niin myöskään toisesta syystä, siitä, että on epäinhimillisyttä häiritä rauhallisia sieluja ja tehdä ihmisistä loh-duttomia puhtaan menetyksen tähden jos se, minkä heille tahtoo opettaa, ei ole varmaa eikä hyödyllistä. Ajattelen, sa-nalla sanoen, että teidän esimerkkinne mukaan ei voisi liian voimakkaasti hyökätä yhteiskuntaa mullistavaa taikauskoo vastaan, eikä kunnioittaa liikaa sitä tukevaa uskontoa.

Olen kuitenkin teidän tavallanne närkästynyt siitä, että yksilön usko ei ole mitään täydellisimmässä vapaudessa, ja että ihminen tohtii hallita omatuntojen sisuksia joihin hän ei voi tunkeutua, ikään kuin riippuisi meistä, uskommeko vai emmekö usko asioihin, joihin järjellinen todistus ei lainkaan kuulu, ja ikään kuin järki voitaisiin joskus alistaa auktori-

«En tiedä rankaiseeko tuo oikeudenmukainen olento jonakin päivänä kaikesta nimissään harjoitetusta tyranniasta; olen ainakin varma, ettei hän jaa sitä, eikä hän kiellä ikuista onnea keneltäkään hyveelliseltä ja vilpittömältä uskottomalta.»

teetille. Pitävätkö tämän maailman kuninkaat siis toisessa maailmassa jonkinlaisen tarkastuksen, ja onko heillä oikeus kiduttaa alamaisiaan täällä pakottaakseen heidät menemään paratiisiin? Ei, jokainen inhimillinen hallitusmuoto rajoittuu luonnostaan kansalaisvelvollisuuksiin, ja on sofisti Hobbes sitten sanonut mitä tahansa, niin kun ihminen palvelee valtiota hyvin, hänen ei tarvitse tehdä kenellekään selkoa siitä, miten hän palvelee Jumalaa.

En tiedä, rankaiseeko tuo oikeudenmukainen olento jonakin päivänä kaikesta nimissään harjoitetusta tyranniasta; olen ainakin varma, ettei hän jaa sitä, eikä hän kiellä ikuista onnea keneltäkään hyveelliseltä ja vilpittömältä uskottomalta. Voinko hänen hyvyttään ja jopa hänen oikeudenmukaisuuttaan loukkaamatta epäillä, ettei ryhdikäs sydän korvaa tahatonta virhettä ja että moitteettomat tavat ovat hänen silmissään arvokkaampia kuin tuhat eriskummallista kulttia, joihin ihmiset määräävät ja jotka järki hylkää? Sanon enemmän: jos voisin ostaa teot uskoni kustannuksella, ja hyveellisyydellä korvata oletetun uskottomuuteni, en epäroisi hetkeäkään, ja tahtoisin mieluummin voida sanoa Jumalalle *Tein sinua ajattelematta sitä hyvää, mikä sinua miellyttää, ja sydämeni seurasi sinun tahtoasi sitä tuntematta*; kuin sanoa hänelle, kuten minun eräänä päivänä pitää, *Voi! Rakastin sinua enkä lakannut loukkaamasta sinua; tunsin sinut, enkä tehnyt mitään miellyttääkseni sinua*.

Myönnän, että on olemassa eräänlainen uskontunnustus, johon lait voivat pakottaa; mutta moraalien ja luonnollisen oikeuden periaatteiden ulkopuolella sen on oltava täysin negatiivinen, koska voi olla olemassa uskontoja, jotka hyökkäävät yhteiskunnan perustuksien kimppuun, ja valtion rauhan varmistaakseen on aloitettava hävittämällä nämä uskonnot. Näistä pakollisista opinkappaleista inhottavin on epäilemättä suvaitsemattomuus, mutta siihen on tartuttava sen juuresta, sillä verenhimoisimmat fanaatikot vaihtavat puhetapojaan onnen käänteiden mukaan, ja saarnaavat vain kärsivällisyyttä ja hellyyttä silloin, kun eivät itse ole vahvimpia. Kutsun siis periaatteessa suvaitsemattomaksi jokaista ihmistä, joka kuvittelee, ettei voi olla hyvä ihminen uskomatta kaikkea sitä, mitä hän uskoo, ja joka kiroaa säälimättömästi jokaisen, joka ei ajattele hänen tavallaan. Itse asiassa uskovat ovat harvoin sillä tuulella että he jättäisivät koetellut rauhaan tässä maailmassa, ja pyhimys, joka uskoo elävänsä kirottujen kanssa, harjoittaa mielellään jo tässä maailmassa paholaisen ammattia. Jos olisi suvaitsemattomia uskottomia, jotka tahtoisivat pakottaa kansan olemaan uskomatta mihinkään, tuomitsisin heidät yhtä ankarasti kuin ne, jotka tahtovat pakottaa kansan uskomaan kaiken itseään miellyttävän.

Tahtoisin siis, että jokaisessa valtiossa olisi moraalilakikokoelma tai jonkinlainen kansalaisen uskontunnustus, joka sisältäisi positiivisesti ne yhteiskunnalliset maksimit, jotka jokaisen pitäisi tunnustaa, ja negatiivisesti ne fanaattiset maksimit, jotka pitäisi hylätä ei herjaavina vaan kapinallisina. Niinpä jokainen uskonto, joka voisi mukautua näihin lakeihin, sallittaisiin, ja jokainen uskonto, joka ei mukautuisi niihin, kiellettäisiin, ja jokainen olisi vapaa siihen, ettei hänellä olisi muuta uskontoa kuin pelkkä lakikokoelma. Minusta näyttää, että huolellisesti tehtynä tämä teos olisi hyödyllisin koskaan koottu kirja, ja kenties ainoa ihmisille välttämätön. Siinäpä, hyvä herra, teidän arvoisenne aihe; toivoisin intohimoisesti, että tahtoisitte ryhtyä tehtävään ja vielä koristaa sen runoudellanne, jotta jokainen voisi oppia sen hel-

posti. Se kantaisi kaikissa sydämissä lapsuudesta lähtien noita hellyyden ja inhimillisyyden tunteita, jotka loistavat teidän kirjoituksissanne ja jotka hurskailta tulee aina puuttumaan. Kehotan teitä miettimään tätä hanketta, se miellyttää varmasti ainakin teidän sielunne. *Runossanne luonnollisesta uskonnosta* te olette antanut meille ihmisen katekismuksen, antakaa meille nyt kansalaisen katekismus siinä, mitä teille ehdotan. Tämä on muuten asia, jota on pohdittava pitkään, ja se on ehkä varattava teoksistanne viimeiseen, joka lopulta saattaa loppuun kaikkein loistavimman uran, mikä kirjailijalla on koskaan ollut, tekemällä ihmiskunnalle hyvän teon.

En voi olla huomauttamatta lopuksi, että teidän ja minun välillä vallitsee tämän kirjeen aiheen suhteen ainutkertainen vastakohtaisuus. Kunniasta kylliksenne saaneena ja turhan suuruuden pettämänä te elätte vapaana yltäkylläisyyden keskellä; te filosofoitte tietenkin rauhassa kuolemattomuudesta ja sielun luonnosta, ja jos ruumiinne tai sydämenne kärsii, teillä on Tronchin lääkärinänne ja ystävänänne. Silti ette löydä maan päältä kuin pahaa. Ja minä, tuntematon, köyhä, yksinäinen ja parantumattoman vaivan kiduttama mies, minä pohdiskelen mielihyvää tuntien lymypaikassani ja huomaan kaiken olevan hyvin. Mistä nämä näennäiset ristiriidat johtuvat? Selittite sen itse: te nautitte, mutta minä toivon, ja toivo kaunistaa kaiken.

Minun on yhtä vaikea lopettaa tämä ikävyyttävä kirje kuin teidän on päästä sen loppuun. Suurmies, antakaa minulle anteeksi kenties tahdion intoni, mutta en purkaisi sydäntäni teille jos arvostaisin teitä vähemmän. Jumalaa ei miellytä, että loukkaan aikalaisistani sitä, jonka kykyjä kunnioitan kaikkein eniten ja jonka kirjoitukset puhuvat sydämeeni parhaiten, mutta kyse on kaitsemuksen asiasta, ja siltä odotan kaikkea. Ammennettuani opetuksistanne lohdutusta ja rohkeutta niin kauan minusta on kovaa, että te nyt riistätte minulta sen kaiken jättääksenne minulle vain epävarman ja häilyvän toivon pikemminkin tämän hetken lievitykseksi kuin tulevaisuuden korvaukseksi. Ei, olen kärsinyt liikaa tässä elämässä, etten saavuttaisi toista. Kaikki metafysiikan hienoudet voivat kyllä katkeroitaa kärsimyksiäni, mutta uskoani sielun kuolemattomuuteen ne eivät saa vankkumaan. Tunnen sen, uskon sen, tahdon sitä, toivon sitä, ja olen puolustava sitä viimeiseen henkäykseeni saakka, ja kaikista käymistäni kiistoista se on oleva ainoa, jossa minun etuani ei tulla unohtamaan.

Hyvä herra, olen kunnioittavasti teidän
Erakkola. 18. elokuuta 1756.

Suomentanut Maija Ollikainen

Viitteet

1. Kyseessä ovat Voltairen runot *Runo Lissabonin katastrofista* ja *Poème sur la loi naturelle* (Runo luonnollisesta laista). (Suom. huom.)
2. Kyseessä on Popen *Essay on Man*. (Suom. huom.)
3. Rousseau viittaa teokseensa *Le Discours sur l'origine de l'inégalité*. (Suom. huom.)
4. *Zadig* on Voltairen romaani. (Suom. huom.)
5. Jean-Pierre de Crousaz (1663-1750), teologi ja filosofi, joka tunnetaan lähinnä laajasta kirjeenvaihdostaan. (Suom. huom.)
6. Cromwellin virtsanjohtimeen joutunut hiekanjyvä ja Kleopatran nenä olivat Pascalin esimerkkejä pikkuasioista, jotka synnyttivät suuria vaikutuksia. Blaise Pascal, *Pensées*, § 162 ja 176. (Suom. huom.)
7. Cartouche (oik. Louis-Dominique Bourguignon, 1693-1721), rosvo-pääällikkö. (Suom. huom.)
8. Viittaa Pariisin yliopiston teologian laitokseen, joka otti 1700-luvulla kantaa kaikkiin uskonkysymyksiin. (Suom. huom.)